

Матюк Т. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
кафедра економіки та підприємництва, економіко-правовий факультет,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
<https://orcid.org/0000-0003-3058-3430>*

Суліма Н. М.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки,
економічний факультет,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
<https://orcid.org/0000-0002-3852-7989>*

Фурса Т. П.

*кандидат економічних наук, доцент, кафедра управління та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету,
<https://orcid.org/0000-0003-4562-2252>*

Крючкова Н. М.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємства,
економіко-правовий факультет,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
<https://orcid.org/0000-0003-3790-4399>*

ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: АНАЛІЗ МАКРО Й МІКРО РІВНІВ

JEL Classification: C45, D11

SECTION “ECONOMICS”: Економіка

Анотація. В умовах воєнного стану для української економіки характерним є дотримання базових вимог розвитку соціальної і фінансової сфери. У статті визначено поточні тенденції розвитку національної економіки й перспективи розвитку в умовах воєнного стану за допомогою аналізу макроекономічної статистики та визначення причин і наслідків змін певних, найбільш критичних показників. Очевидно, що соціально-економічна сфера в державі насамперед залежить від стабільності й потенціалу економічного розвитку держави загалом. З огляду на це в статті основну увагу приділено аналізу статистичних даних із подальшим виокремленням чинників, що впливають на соціально-економічний розвиток, для чого використано інструментарій PEST-аналізу, який дає змогу виокремлювати та систематизувати політичні, економічні, соціальні й технологічні чинники розвитку соціально-економічної сфери в умовах економічної нестабільності, зокрема, в умовах воєнного стану.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, інвестиції, робочі місця, тенденції розвитку, розвиток в умовах воєнного стану.

Annotation. The Ukrainian economy under martial law is characterized by the special need to take care of the basic requirements for the development of the social and financial spheres. It is possible to determine what are the current trends in the development of the national economy and what are the prospects for its development in the conditions of martial law by conducting an analysis of macroeconomic statistics and determining the causes and

consequences of changes in certain, most critical indicators. It is obvious that the socio-economic sphere in the state primarily depends on the stability and potential of the economic development of the state in general. With this in mind, the article focuses on the analysis of statistical data followed by the identification of factors that influence socio-economic development, for which the PEST analysis toolkit is used, which allows for the identification and systematization of political, economic, social and technological factors of socio-economic development areas in conditions of economic instability, in particular, in conditions of martial law. The work also focuses on the fact that even under the conditions of martial law, the state can create conditions for the development of those territories that have the prerequisites for realizing their potential, which will help other regions that were more affected by hostilities or occupation to recover faster and provide filling the budget with tax revenues. Particular attention in the work is paid to the indicators of the state debt and the identification of the risks that its growth entails, but it is specified that in the conditions of martial law, it is impossible to ensure the defense capability of the state, the survival of the economy and the development of its potential without attracting borrowed funds. Therefore, if in everyday conditions the growth of the state debt can be considered as a direct threat to the socio-economic development of the state, in the conditions of martial law its growth is not so critical, as it ensures defense capability and support of the social sphere. And this is one of the main tasks of the state in the conditions of war.

Keywords: socio-economic development, investments, jobs, development trends, development under martial law.

Вступ

В умовах воєнного стану особливо актуальними для української економіки залишаються питання щодо забезпечення належного соціально-економічного розвитку й формування передумов для економічного зростання на територіях, які не суттєво постраждали від воєнних дій. Основою аналізу соціально-економічного стану є статистичні дані, які дають змогу ідентифікувати загрозу економічному розвитку й формуванню всіх необхідних умов для соціального захисту населення.

Тенденції для соціально-економічного розвитку на основі макроекономічної статистики зазначено в наукових працях таких дослідників: Гречко А. В., Джумакеєва Д. Д., Гуменюк В. В., Зверяков М. І., Кіндзерський Ю. О., Коробцова Д. В., Макаренко М. І., Семененко Т. О., Петрушенко Ю. М., Орловська Ю. В., Машенко С. О., Павлік І. С., Страпчук І. С. Проте єдину думку щодо того, як мають розвиватися соціально-економічні складові національного господарства та які саме чинники насамперед впливають на соціально-економічний розвиток указані науковці не сформували.

Мета статті — провести макроекономічний і мікроекономічний аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку в Україні та визначити напрями подальшого розвитку економічної ситуації в Україні.

Результати

Макроекономічний і мікроекономічний аналіз соціально-економічного розвитку є однією з основних складових економічної науки й визначається як систематичне вивчення економічного розвитку країни загалом, а також його окремих секторів. В основі макроекономічного аналізу лежить дослідження тенденцій розвитку економіки загалом і ключових галузей на основі проведення аналізу статистичних даних.

Макроекономічний аналіз соціально-економічного розвитку й аналіз макроекономічної статистики можна застосовувати для того, щоб:

1) оцінити стан економіки: за допомогою макроекономічного аналізу можна оцінити стан економіки країни загалом, включаючи такі показники, як: ВВП, обсяг виробництва за різними сферами й галузями, обсяги інвестицій тощо. Це дає змогу уряду й бізнесу приймати правильні рішення щодо економічної політики й стратегії [5, 10];

- 2) спрогнозувати майбутній стан економіки [0, 3, 12];
- 3) розробити економічну політику, а саме визначити ефективні стратегії економічного розвитку, а також приймати рішення щодо грошової і фіскальної політики;
- 4) визначити пріоритети розвитку економіки, як-от: розвиток інфраструктури, підвищення рівня освіти та здоров'я населення, підтримка підприємництва тощо [6, 13];
- 5) оцінити ризики, що виникають на рівні держави й у певних сферах і галузях [2, 4].

Одним із найважливіших показників розвитку будь-якої економіки є валовий внутрішній продукт (ВВП), оцінка якого в динаміці дає змогу визначати тенденції розвитку й перспективи економіки держави. В Україні, у зв'язку з уведенням воєнного стану офіційна статистика публікується не в повному обсязі, проте дані щодо ВВП надаються (табл. 1).

Таблиця 1

**Валовий внутрішній продукт України з 2012 по
2022 роки (млн грн) [9]**

Рік	Номинальний ВВП (у фактичних цінах)	Реальний ВВП (у цінах попереднього року)	Різниця (реальний – номінальний)	
2012	1408889	1304064	-104825	-7.4%
2013	1454931	1410609	-44322	-3.0%
2014	1566728	1365123	-201605	-12.9%
2015	1979458	1430290	-549168	-27.7%
2016	2383182	2034430	-348752	-14.6%
2017	2982920	2445587	-537333	-18.0%
2018	3558706	3083409	-475297	-13.4%
2019	3974564	3675728	-298836	-7.5%
2020	4194102	3818456	-375646	-9.0%
2021	5459574	4363582	-1095992	-20.1%
2022	5191028	3865780	-1325248	-25.5%

За статистикою для України в післяковідний період характерне скорочення ВВП, що обумовлено ситуацією, у якій державна економіка повністю не відновилася після пандемії, тому після повномасштабного вторгнення показники як номінального, так і реального ВВП у 2022 році суттєво скоротилися. Значна розбіжність (у 25 %) між реальним і номінальним ВВП у 2022 році вказує на високий рівень інфляції та скорочення купівельної спроможності гривні, що також вказує на потенційні проблеми в макроекономічному стані й складнощі з подальшим відновленням української економіки.

Ще одним ключовим показником, що відображає стан економіки й потенціал її розвитку, є чистий фінансовий результат, що отримують підприємства всередині держави (табл. 2). За 2022 рік офіційну статистику за цим показником не представлено, проте варто звернути увагу на те, що у 2020 році, коли економіка України у своєму розвитку була обмежена пандемією, суттєвого скорочення чисельності прибуткових підприємств і загального чистого фінансового результату не було, що можна охарактеризувати як позитивний аспект для податкової системи держави, оскільки здебільшого саме від чистого фінансового результату залежать надходження в бюджет за податком на прибуток.

Очевидно, що за результатами 2022 та 2023 років ситуація з прибутковістю українських підприємств буде значно складнішою, оскільки багато підприємств втратили ринки збуту, зазнали руйнування внаслідок обстрілів, опинилися повністю або частково на окупованих територіях тощо. Тому слід усвідомлювати, що податкова спроможність цих підприємств також буде суттєво скорочуватися.

Чистий прибуток (збиток) підприємств, що функціонують на території України [9]

Роки	Усього				
	чистий прибуток (збиток), тис. грн	підприємства, які одержали прибуток		підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис. грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис. грн
2010	13906129,7	57,3	155197596,8	42,7	141291467,1
2011	67797898,9	63,5	208896289,9	36,5	141098391,0
2012	35067276,8	63,0	210607600,6	37,0	175540323,8
2013	-22839743,6	65,0	179259608,7	35,0	202099352,3
2014	-590066944,5	65,5	202704533,9	34,5	792771478,4
2015	-373516013,2	73,3	352980433,4	26,7	726496446,6
2016	29705020,1	73,0	396745355,6	27,0	367040335,5
2017	168752792,7	72,4	515460600,5	27,6	346707807,8
2018	288305468,1	73,9	584358002,5	26,1	296052534,4
2019	523779001,5	73,6	772019623,4	26,4	248240621,9
2020	68054905,5	71,0	599404728,4	29,0	531349822,9
2021	885276479,5	72,9	1117131352,8	27,1	231854873,3

Ще одним із критично важливих показників для розвитку національної економіки є обсяг державного боргу (рис. 1).

Стосовно державного боргу в офіційній статистиці є дані навіть за 2023 рік, за якими маємо змогу констатувати значне зростання обсягів боргу у 2022 та 2023 роках, що є цілком логічним, оскільки держава перебуває в умовах воєнного стану й потребує значних коштів для підтримання обороноздатності й фінансування поточних потреб населення. З огляду на це виникають об'єктивні проблеми, пов'язані із забезпеченням фінансової і боргової безпеки в державі, у результаті чого виникає проблема пошуку фінансових ресурсів для післявоєнного відновлення економіки держави й погашення накопичених боргів.

Найбільше зростання відбувається за показниками зовнішнього боргу, оскільки Україна отримує підтримку від багатьох країн-партнерів. При цьому внутрішній борг суттєво не зростає, а отже облігації внутрішньої державної позики чи воєнні облігації не користуються таким попитом, як цього можна було очікувати на початку воєнних дій.

Очевидно, що драйвером будь-якої економіки завжди виступають промислові підприємства й узагалі сфера виробництва та надання послуг, тоді як розвиток цих сфер неможливий без вкладання коштів у їх трансформацію й оновлення. З огляду на це важливо приділити увагу показнику залучення капітальних інвестицій у різні сфери й галузі. За цими показниками статистичні матеріали представлено також до 2021 року (рис. 2), проте навіть ці дані вказують на те, що в умовах певних критичних змін в економіці, зокрема пандемії 2020 року, обсяги капітальних інвестицій скорочуються, відповідно, припустимо, що з уведенням воєнного стану в Україні у 2022 році підприємства насамперед зацікавлені в забезпеченні своїх поточних потреб і підтриманні належного рівня фінансової безпеки, а капітальні інвестиції в нестабільних умовах практично не здійснюються, що в перспективі негативно впливатиме на результати довгострокового розвитку реального сектору економіки.

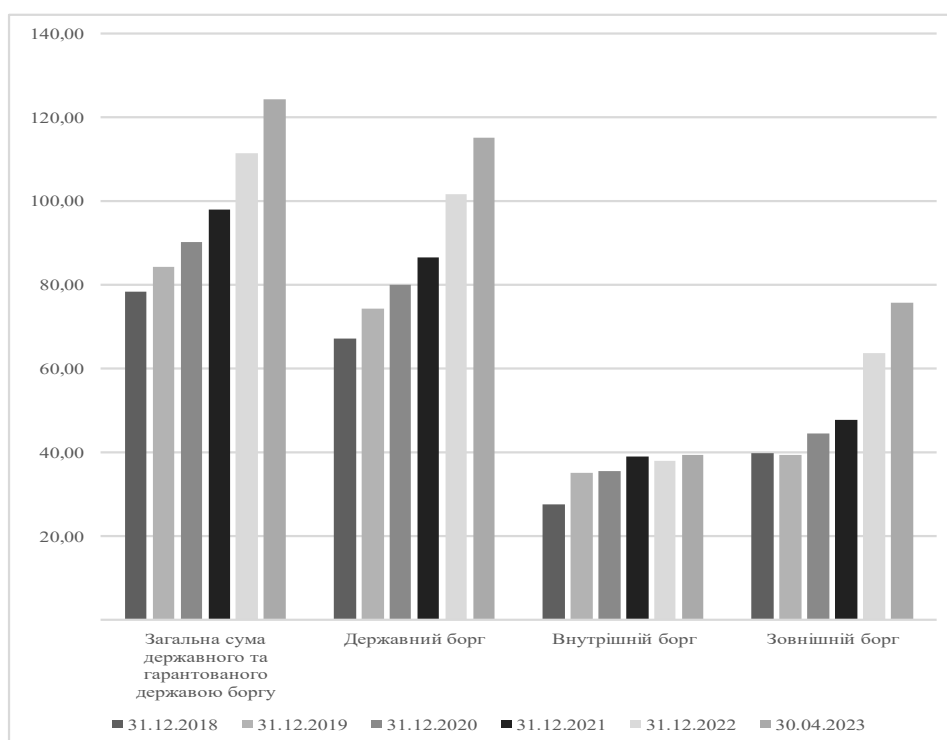

Рис. 1. Державний і гарантований державою борг України за останні 5 років, млрд дол. США [9]

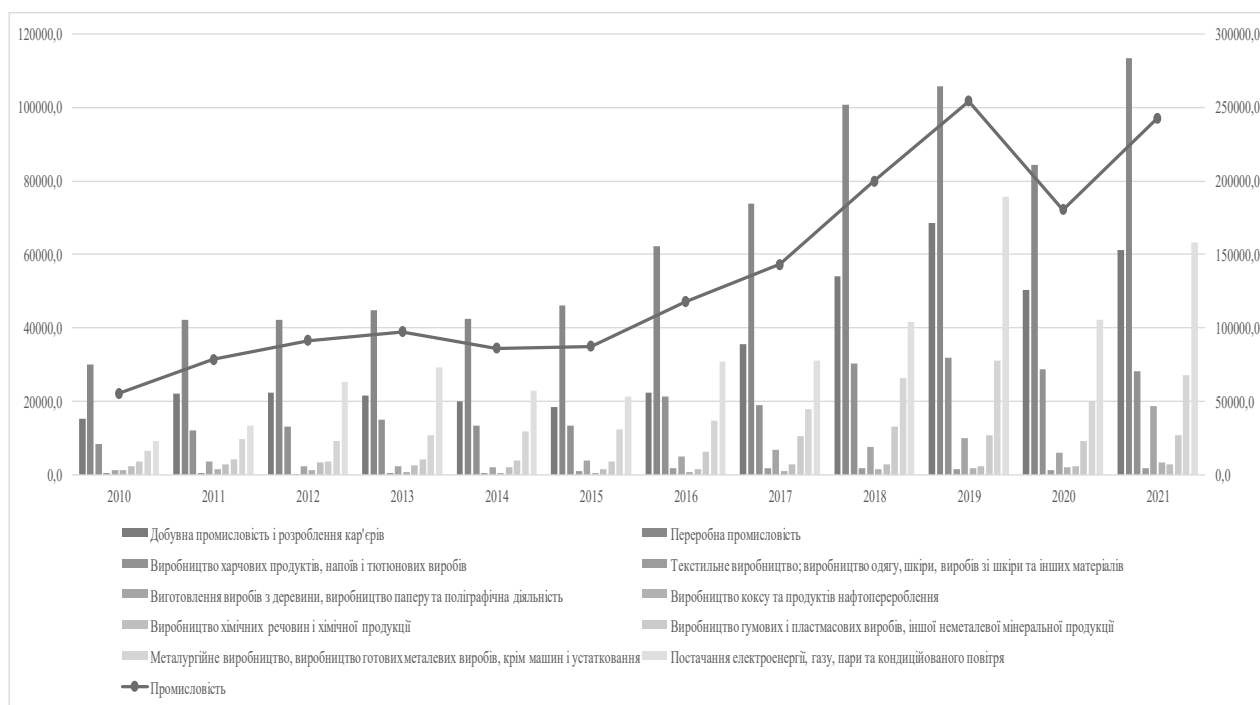

Рис. 2. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності промисловості за 2010-2021 роки, млн грн

Слід указати на значну інвестиційну привабливість української економіки для інвесторів до початку повномасштабного вторгнення на територію України, проте говорити про перспективи відновлення інвестиційних потоків ще зарано, це можна буде обговорювати лише після завершення війни й початку відновлення економіки.

Поелементний аналіз статистичного матеріалу не дає змоги отримати комплексне уявлення про макроекономічний стан у державі, проте це можливо здійснити за допомогою PEST-аналізу [7, 10, 11]. Пропонується зосередити увагу на аналізі перспектив соціально-економічного розвитку на макроекономічному й мікроекономічному рівнях. Макроекономічний рівень у цьому контексті розглядається як держава загалом, а мікроекономічний рівень – як розвиток кожного конкретного підприємства, яке сплачує податки, створює робочі місця, забезпечує виготовлення певної продукції чи надання послуг, що особливо важливо в умовах воєнного стану. Результати PEST-аналізу соціально-економічного розвитку держави на макро- й мікроекономічному рівнях наведено в Таблиці 3.

PEST-аналіз є важливим інструментом для дослідження зовнішнього середовища підприємства. Цей аналіз дає змогу визначити вплив політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів на розвиток економіки держави й потенціал її соціально-економічної сфери:

- політичні фактори можуть включати законодавство, регулювання та політику Уряду, які впливають на виробництво й споживання продуктів харчування;
- економічні фактори включають такі аспекти як інфляцію, безробіття, валютні курси й економічні тренди, які можуть впливати на виробництво й збут продуктів харчування;
- соціальні фактори можуть включати демографічні зміни, зміни способу життя і попит на конкретні види продуктів харчування;
- технологічні фактори включають інновації і нові технології, які можуть вплинути на виробництво, збут і споживання продуктів харчування.

Проведення PEST-аналізу соціально-економічного розвитку держави на макро- та мікроекономічному рівнях дасть змогу визначити ключові фактори, які впливатимуть на діяльність підприємств держави, а також виявити потенційні можливості й загрози, які можуть виникнути [2, 8]. Це допоможе підприємствам підготуватися до змін у зовнішньому середовищі й адаптуватися до них, забезпечуючи стабільний розвиток і збільшення конкурентоспроможності.

До кожного зазначеного фактора PEST-аналізу автором встановлено бали й вагу. Виставляємо бали від 1 до 5 для кожного фактора, що відображатимуть ступінь його прояву в середовищі функціонування суб'єкта України (табл. 4). Щоб визначити фактори, які найбільше проявляються в кожній групі, слід використовувати такий засіб візуалізації результатів аналізу, як на діаграмах (рис. 3 – 6).

На Рисунку 3 визначаємо, що найбільший вплив на стан соціально-економічного розвитку держави на макро- та мікроекономічному рівнях має регулювання міжнародної торгової угоди, регулювання урядом цін і регулювання експорту/імпорту продукції. Далі встановлено вплив за показником регулювання стандартів якості Урядом, розвиток державою інфраструктури.

Значно меншими за впливовістю є такі політичні фактори, як регулювання державою податків і регулювання рівня інвестування в галузь.

Наступний важливий напрям дослідження – економічні фактори. За опитуванням усі критерії мають важливе значення для соціально-економічного розвитку держави на макро- й мікроекономічному рівнях. Так, серед них впливовішими є: природно-кліматичні умови, фінансова стабільність. Після цих факторів визначаються такі основні показники: курс валют, рівень інфляції, кон'юнктура ринку, ринок праці, попит і пропозиція. В умовах значного коливання курсів валют через воєнні дії на території України забезпечення стабільності національної валюти є критично важливим чинником.

Таблиця 3

PEST-аналіз соціально-економічного розвитку держави на макро- й мікроекономічному рівнях

№ п/п	Р Політика	Вага	Бал	Оцінка	№ п/п	Е Економіка	Вага	Бал	Оцінка
1	Регулювання державою податків	0,15	4,50	0,69	1	Кон'юнктура ринку	0,12	4,30	0,52
2	Регулювання урядом експорту/імпорту	0,11	3,20	0,35	2	Рівень інфляції	0,13	4,70	0,62
3	Регулювання урядом цін	0,17	4,90	0,82	3	Ринок праці	0,12	4,20	0,50
4	Регулювання міжнародні торгової угоди	0,17	4,90	0,82	4	Конкуренція	0,11	3,90	0,43
5	Регулювання стандартів якості урядом	0,15	4,30	0,63	5	Фінансова стабільність	0,14	4,90	0,67
6	Регулювання рівня інвестування в критично важливі сфери й галузі	0,12	3,50	0,42	6	Курс валют	0,13	4,60	0,59
7	Розвиток державою інфраструктури	0,14	4,10	0,57	7	Попит і пропозиція	0,12	4,20	0,50
					8	Природно-кліматичні умови	0,13	4,80	0,65
	Усього	1,00	29,40	4,29	Усього		1,00	35,60	4,47
№ п/п	S Соціум	Вага	Бал	Оцінка	№ п/п	T Технологія	Вага	Бал	Оцінка
1	Зміна споживачьких звичок	0,18	4,40	0,79	1	Інновації і технологічний прогрес	0,23	4,70	1,08
2	Культурні відмінності	0,16	3,90	0,62	2	Патенти й права на інтелектуальну власність	0,20	4,00	0,78
3	Соціальна відповідальність виробництв	0,15	3,70	0,56	3	Автоматизація та роботизація	0,21	4,30	0,91
4	Соціальна мобільність населення	0,15	3,60	0,53	4	Інтернет і цифрові технології	0,19	3,90	0,75
5	Демографічні зміни, зокрема, міграція й евакуація населення	0,17	4,20	0,72	5	Екологічні технології	0,17	3,50	0,60
6	Соціальна несприятливість	0,19	4,70	0,90					
	Усього	1,00	24,50	4,12	Усього		1,00	20,40	4,12

Рис. 3. Підсумки проведення PEST-аналізу політичного фактора

Рис. 4. Підсумки проведення PEST-аналізу економічного фактора

На рис. 5 зображено соціальні фактори. Так, переважним соціальним фактором виступає соціальна несприятливість і демографічні зміни, зміна споживацьких звичок. Нижчі за рівнем впливу виступають такі фактори: соціальна мобільність, соціальна відповідальність виробництв, культурні відмінності.

Серед технологічних факторів на рисунку 6 переважає показник інновації і технологічний процес, а також автоматизація, роботизація виробництва. Далі – патенти й права на інтелектуальну власність. Наступними факторами виступають інтернет і цифрові послуги; екологічні технології.

Отже, слід зазначити, що підприємства нині є пріоритетними й економічно впливовими в розвитку українського соціально-економічного сектора.

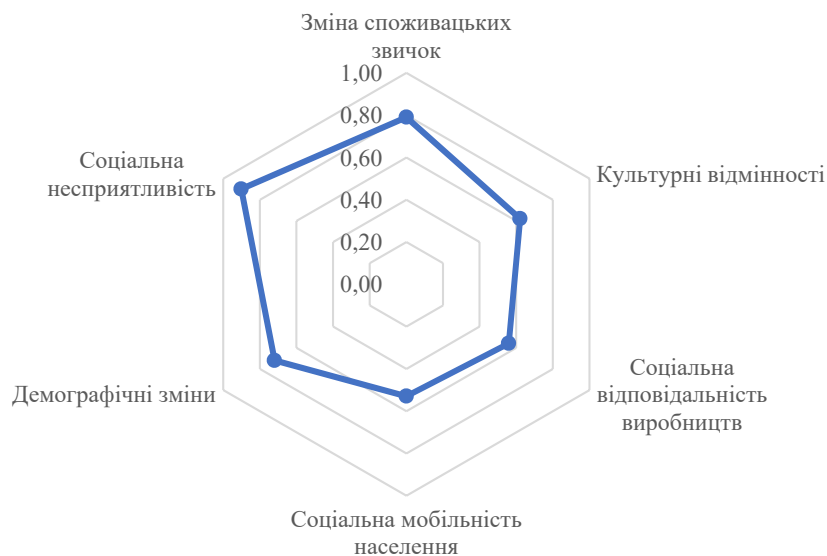

Рис. 5. Підсумки проведення PEST-аналізу соціального фактора

Рис. 6. Підсумки проведення PEST-аналізу технологічного фактора

Підсумовуючи PEST-аналіз соціально-економічного розвитку держави на макро- та мікроекономічному рівнях робимо висновок про найбільшу впливовість економічних факторів, а саме умови розвитку воєнних дій, рівень інфляції та фінансова стабільність. Менший результат мають з однаковими оцінками соціальні та технологічні фактори.

Висновки

Проведений макроекономічний аналіз дозволив виявити значні проблеми, що супроводжують розвиток вітчизняної соціально-економічної сфери, при цьому проблеми обумовлені не лише воєнним станом, але й іншими проблемами економічного розвитку, що існували в Україні ще до початку повномасштабних воєнних дій на території держави. Зокрема, пандемія 2020 року та

складнощі із залученням інвестицій в економіку України справляють негативний вплив на економічний розвиток. Для систематизації результатів проведеного аналізу статистичного матеріалу та макроекономічних показників було застосовано інструмент PEST-аналізу, який дозволив визначити, що на соціально економічний розвиток держави найбільшим чином впливають економічні фактори, а саме умови розвитку воєнних дій, рівень інфляції та фінансова стабільність. Менший результат мають з однаковими оцінками соціальні та технологічні фактори. З огляду на це, для ефективного реформування соціально-економічної сфери неможливо акцентувати увагу на якомусь одному напрямі його діяльності, необхідно здійснювати комплексні перетворення на макроекономічному рівні.

Список використаних джерел

1. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О.О. Борзенко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2022. 264 с.
2. Гречко А. В., Джумакєєва Д. Д., Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств в Україні в воєнний та поствоєнний період. *«Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"»*. 2022. № 22. С. 40-46. DOI: 10.20535/2307–5651.22.2022.259798.
3. Гуменюк В. В. Зарубіжний досвід повоєнної трансформації державного управління і уроки для України. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 34–54. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.034>
4. Зверяков М. І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 03–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003>.
5. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 101–117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>.
6. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. №2. С. 89-94. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>
7. Макаренко М. І., Семененко Т. О., Петрушенко Ю. М. Макроекономіка: підручник. 2-ге вид., переробл. Суми: СДУ, 2021. С. 256–269. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/86041/3/Makarenko.pdf>
8. Орловська Ю. В., Мащенко С. О. Трансформація методів економічних досліджень у постіндустріальну епоху. *Економічний простір*. 2021. № 173. С. 88–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/173-16>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Павлік І. Модель організації економічного аналізу в обліково-аналітичній системі суб'єкта господарювання аграрного сектору господарювання. *Економічний аналіз*. 2020. Т. 30. № 1. Ч. 2. С. 108-117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.108>.
11. Страпчук І.С. Сталий розвиток сільськогосподарських підприємств: економічний вимір. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2021. Вип. 3. С. 12-19. DOI: 10.31521/2313-092X/2021–3(111)
12. Bai Q., Niu D., Bai J. Complex networks economy systems engineering in general synergetic structure. *Systems Engineering Procedia*. Vol. 4, 2012. Pp. 252-258. URL: <https://www.science direct.com/science/article/pii/S2211381911002268>
13. Kartanaitė, I., Kovalov, B., Kubatko, O., & Krušinskas, R. Financial modeling trends for production companies in the context of Industry 4.0. *Investment Management and Financial Innovations*. 2021. №18(1), 270-284. DOI: [https://doi.org/10.21511/imfi.18\(1\).2021.23](https://doi.org/10.21511/imfi.18(1).2021.23)